

Тіпанов В.В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри міжнародної торгівлі
*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Тіпанов В.В. Концептуальні засади інноваційної економіки. У статті досліджено теоретичні основи визначення термінів «інновація», «інноваційна діяльність», «національна інноваційна система»; висвітлено актуальні питання формування національних інноваційних систем (НІС) окремих країн світу.

Ключові слова: науково-технічний прогрес (НТП), інновації, нововведення, інноваційна активність, національна інноваційна система, високі технології.

Тіпанов В.В. Концептуальные основы инновационной экономики. В статье исследованы теоретические основы определения терминов «инновация», «инновационная деятельность», «национальная инновационная система»; освещены актуальные вопросы формирования национальных инновационных систем (НИС) отдельных стран мира.

Ключевые слова: научно-технический прогресс (НТП), инновации, нововведения, инновационная активность, национальная инновационная система, высокие технологии.

Tipanov V.V. Conceptual bases of innovative economy. In the article theoretical bases of definitions “innovation”, “innovative activity”, “national innovative system”; the pressing questions of forming of the national innovative systems of separate countries of the world are lighted up.

Key words: scientific and technical progress, innovations, novations, innovative activity, national innovative system, high-tech.

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток характеризується провідним значенням НТП та поглибленням інтелектуалізації основних факторів виробництва. А запорукою розвитку національної економіки будь-якої країни світу є активне залучення «нововведень», які стають основним рушійним важелем підвищення конкурентоспроможності усіх її сфер, особливо в умовах розгортання фінансово-економічних криз та існування глобальної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку науково-технічної та інноваційної сфери присвячені праці відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників-економістів, таких як, зокрема, К. Борнер, С. Глазьев, Н. Иванова, Д. Лук'яненко, Б.-А. Лундвалл, Р. Нельсон, Н. Розенберг, В. Сіденко, Е. Тоффлер, Й. Шумпетер, К. Фріман.

Постановка завдання. Метою наукової статті є аналіз та узагальнення підходів до визначення таких категорій, як інновація, інноваційна діяльність, національна інноваційна система (НІС). Для досягнення поставленої мети було вирішено такі основні завдання: розглянуто сутність таких економічних понять, як інновація, інноваційна діяльність, національна інноваційна система; зосереджено увагу на типізації моделей інноваційних систем; виявлено декілька домінуючих підходів до їх розгляду.

Виклад основних результатів. В економічній літературі можна зустріти різноманітні визначення таких категорій, як інновація, інноваційна діяльність, національна інноваційна система (НІС), що

обумовлено переважно відмінностями у відповідній методологічній базі. Але щодо безпосередньо терміна «інновація», незважаючи на те, що він став загальноприйнятим у світовій економічній літературі, досі не існує єдиного його трактування. Більш того, і досі продовжується гра з визначенням понять «новина», «нововведення» та «інновація», що суттєво підсилює актуальність наукового дискурсу.

Отже, появу терміна «інновація» пов'язують з фундатором інноваційної теорії, австрійським економістом Й. Шумпетером, який розглядав її «як встановлення нової виробничої функції. Це може бути виробництво нового товару, впровадження нових форм організації, таких як, наприклад, злиття, відкриття нового ринку» [1]. Він вважав її ринковим феноменом, на здобуття якого спрямований багатоступінчастий процес інноваційної активності, що є ланцюгом взаємодій і з'єднання можливостей ринку з базою знань фірми та її потенціалом [2].

Р. Нельсон, Н. Розенберг визначають інновації як «процес, завдяки якому компанії створюють і впроваджують в практику продукти і виробничі процеси, нові для даного підприємства або країни, або тих, що взагалі не мають аналогів у світі» [3].

У дослідженнях С. Глазьева «інновації» розглядаються в тісному взаємозв'язку з науковими, науково-технічними й економічними циклами, а також представляються основою періодичного оновлення, яке необхідно для виходу з кризи будь-якій суспільній системі [4].

В сучасних працях (наприклад, в керівництві Oslo Manual, яке застосовується для виміру інноваційної активності в країнах ОЕСР) інновації розглядаються як «впровадження нових або значно вдосконалених продуктів (товарів або послуг), або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків» [5], а «інноваційна діяльність» – як «всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові і комерційні дії, які фактично призначені для інновацій або приводять до їх впровадження» [5].

Водночас слід звернути увагу на те, що на сучасному етапі НТП особливу роль відіграють технологічні інновації, які, по-перше, є більш системними; по-друге, переважно зумовлюють стан і зміну технологічних устроїв; по-третє, формують нову спеціалізацію, кооперацію і концентрацію праці; по-четверте, стають об'єктивною основою оновлення організації трудових процесів [6].

Отже, поняття «інновація» є ключовим в концепції інноваційних систем, оскільки саме воно визначає зміст НІС та специфіку її функціонування. Інновація має різні форми, включаючи як просту імітацію/адаптацію вже наявних в інших галузях виробництва продуктів, так і модернізацію наявних технологій.

На відміну від категорії «інновація», концепція НІС, родоначальниками якої вважають таких науковців, як К. Фріман (1987 рік), Б.-А. Лундвалл (1992 рік), Р. Нельсон (1993 рік), з'явилася відносно нещодавно (останні десятиліття ХХ ст.). Проаналізувавши результати інноваційної діяльності в країнах з різним економічним розвитком, дослідники запропонували свої визначення НІС, зробивши акцент на її окремих елементах і зв'язках [7; 8; 3].

Так, першим це поняття вжив К. Фріман, який визначив НІС як «мережу інститутів в державному і приватному секторі, які, взаємодіючи, ініціюють, імпортують, модифікують і поширюють нові технології».

Водночас Б.-А. Лундвалл розширив первинне вузьке трактування НІС, яке передбачало концентрацію уваги на науці і технологіях як основних чинниках, що визначають середовище, в якому функціонують підприємства, стверджуючи, що НІС включає всі аспекти соціально-економічної структури й інституційної системи, а рівень розвитку технологій та інновацій визначається при цьому національними особливостями історичного розвитку країни. Поділяє цю думку відомий російський вчений Н. Іванова, розширюючи зміст визначення НІС, трактуючи його як сукупність взаємозв'язаних організацій (структур), зайнятих виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій в межах національних кордонів; а також як комплекс інститутів правового, фінансового і соціального характеру, які забезпечують інноваційні процеси і спираються на національні

традиції, політичні і культурні особливості, що, на нашу думку, є найбільш повним і змістовним [9].

Якщо надалі зосередити увагу на типізації моделей інноваційних систем, слід зазначити, що в сучасній літературі домінуючими є декілька підходів до їх розгляду. Так, наприклад, французькі економісти Б. Ембл, Р. Барр, Р. Байер виділяють такі моделі НІС, як «ринкова», властива США і Великобританії, «мезокорпоративна» (Японія), «інтеграційно-європейська», притаманна Німеччині, Франції, Нідерландам і Італії, «соціально-демократична» (скандинавські країни) [10].

Російський економіст В. Сергєєв концентрує увагу на таких трьох базових моделях інноваційних систем: *євроатлантична* (традиційна) – США, Німеччина, Великобританія, Франція, Швеція; *східно-азіатська* – Японія, Південна Корея, Китай; *альтернативна* – Таїланд, Бразилія, Індія [11]. Водночас професор Стенфордського університету Х. Етцковіц виокремлює ще модель «потрійної спіралі» (класична модель колаборації), підставою концептуальної рамки якої є те, що в постіндустріальній економіці формат стосунків на основі подвійної спіралі (характерна для індустріальної ринкової економіки) вже недостатній, а для прийняття успішних управлінських рішень щодо створення нового потрібні зближення і попарна резонансна взаємодія трьох гравців одночасно. Тобто пересічення двох подвійних спіралей «університети – підприємства» і «державна – університети» синтезується в інноваційній «потрійній спіралі» «університети – підприємства – держава» [12]. Водночас останніми роками (особливо в країнах Скандинавії) значного поширення набуває така модель НІС, яка базується на принципах системної колаборації (complex collaboration) – ще більш складного інституціонального механізму, ніж потрійна спіраль. Це поняття включає розвиток системних інновацій шляхом синтезу безперервної координації інтересів представників всіх інституційних секторів і соціальних груп, а саме бізнесу, науки, регіональних властей, ЗМІ, профспілок тощо [13].

Отже, слід зазначити, що концепція НІС, хоча й отримала останніми роками досить значне поширення, поки ще не є сталою системою наукових поглядів. Вона, скоріше за все, є низкою концепцій, в яких відбуваються постійний розвиток і поглиблення наявних ідей і моделей, напрямів досліджень та є початковою стадією побудови економіки інноваційного типу. Проте підкреслимо, що розуміння процесів, які відбуваються в НІС, дають можливість виявити ті сфери, розвиток і стимулювання яких найбільш дієвим чином сприятимуть технологічній динаміці і підвищенню конкурентоспроможності. Свого часу пріоритет державної політики відносно розвитку НІС вивів такі країни, як Японія, Республіка Корея, Китай, Сінгапур, в число світових лідерів щодо цілої низки принципово важливих напря-

мів (наприклад, сектор високих технологій, або “high tech”, який стає у сучасних умовах вирішальним чинником у конкурентній боротьбі на глобальних товарних ринках).

Підтверджуючи цей тезис, К. Борнер, проаналізувавши більше 7 100 наукових журналів, які групувалися за окремими дисциплінами, виділила 212 кластерів, на основі аналізу фінансування яких було побудовано схему мережі перетинань новітніх технологій, а також зроблені відповідні висновки щодо актуальності чотирьох науково-технологічних напрямів, а саме інформаційних технологій, біотехнологій, нанотехнологій і когнітивної науки. Отже, завдяки цієї моделі було відображено природу NBIC-конвергенції (за першими літерами сфер: N – нано; B – біо; I – інфо; C – когно) [14].

Акцентує увагу в своїх дослідженнях на важливості застосування високих технологій відомий американський футуролог Е. Тоффлер [15]. На його думку, на зміну «першої хвилі» і «другої хвилі», що характеризуються проривами в сільському гос-

подарстві і промисловості відповідно, приходять «третья хвиля», символами якої стають високі технології, а також становлення і розвиток нової галузі знань, що відкриває величезні перспективи для розвитку світової економіки.

Але необхідно усвідомлювати, що результати дії технологічних змін можуть стати очевидними не відразу, а з урахуванням часового лагу. Так, фахівець в галузі економічної історії з Оксфорда П. Девід виявив, що вплив електроенергетики на продуктивність інших галузей виявився лише через сорок років після початку використання електроенергії [16].

Висновки. В результаті теоретичного осмислення понятійного апарата «інновації», «інноваційна діяльність», «національна інноваційна система» можна зробити висновок, що в економічній літературі існує багато різноманітних визначень цих категорій. Це свідчить про складність їх розуміння та недостатню чіткість трактувань, що, безперечно, підсилює актуальність подальшого наукового дискурсу.

Список літератури:

1. Schumpeter J. Business Cycles: a Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process / J. Schumpeter. – 1939. – 461 p.
2. Schumpeter J. The theory of economic development // J. Schumpeter. Cambridge, Massachusetts : Harvard UP, 1934. – 381 p.
3. Nelson R. Technical innovation and National systems / R. Nelson, N. Rosenberg // National System of Innovation: a comparative analysis / R. Nelson (edit.). – New York ; Oxford : Oxford University Press, 1993. – P. 541.
4. Глазьев С. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Глазьев. – М. : ВлаДар, 1993. – 310 с.
5. Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data. Paris: OESD Publications, 2005. – 163 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_Manual_Third_Edition.pdf.
6. Исследование инновационно-инвестиционной системы управления промышленным предприятием : [монография] / под ред. Г. Ярина. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 2009. – 351 с.
7. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan / C. Freeman. – L. : Frances Pinter, 1987. – 155 p.
8. National systems of innovation: towards a theory of innovation and interactive learning / edited by B.-A. Lundvall. – London : Pinter Publishers, 1992. – 342 p.
9. Иванова Н. Национальные инновационные системы / Н. Иванова. – М. : Наука, 2002. – 244 с.
10. Les systèmes d'innovation à l'ère de la globalisation / [B. Amable, R. Barré, R. Boyer]. – Paris : Economica, 1997. – 401 p.
11. Типология моделей инновационного развития / [В. Сергеев, Е. Алексеенкова, В. Нечаев] // Политея. – 2008. – № 4 (51). – С. 6–22.
12. Etzkowitz H. The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university – industry – government relations / H. Etzkowitz, L. Leydesdorff [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-klu.ac.at/wiho/downloads/Etzk.pdf>.
13. Институциональная среда глобализированной экономики: развитие сетевых взаимодействий / [Д. Катюков, В. Малыгин, Н. Смородинская]. – М. : Ин-т экономики РАН, 2012. – 45 с.
14. Börner K. Workshop on Science of Science Policy: Developing our Understanding of Public Investments in Science / K. Börner [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cns.iu.edu/images/pub/2006-borner-scipolicy-helsinki.pdf>.
15. Toffler A. The Third Wave / A. Toffler. – New York : Morrow, 1980. – 544 p.
16. David P. Productivity Growth Prospects and the New Economy in Historical Perspective / P. David // Economic History. – 2005. – EconWPA.